

Millî Kültür Araştırmaları Dergisi (MİKAD) / Cilt 5 - Sayı 1

Sorumlu Yazar: Mahmut ULU / Aksaray Valiliği, Dr. Eğitimci-Yazar

mahmut.ulu@hotmail.com

ORCID ID: ORCID: 0000-0002-3030-0827

Atıf: Ulu, M.(2021). Şeyh Hâmîd-i Velî (Somuncu Baba) Ve Silâhü'l-Mürîdîn Adlı Eseri. Millî Kültür Araştırmaları Dergisi, Cilt 5, Sayı 1, 135-146.

Gönderim Tarihi: 26 Haziran 2021 / Kabul Tarihi: 28 Haziran 2021

ŞEYH HÂMİD-İ VELÎ (SOMUNCU BABA) VE SİLÂHÜ'L-MÜRÎDİN ADLI ESERİ

ÖZET

Şeyh Hâmîd-i Velî, IX/XV. asrın öne çıkan sûfilerinden biri olup Anadolu tasavvuf geleneği açısından önemli bir isimdir. O, müstakil bir tarikat kurmamakla birlikte Anadolu'nun ilk Türk tarikatı kabul edilen Bayrâmîyye'nin kurucusu olan Hacı Bayrâm-ı Velî'nin şeyhidir. Bunun yanında tarikatlarda bir neşve olarak bulunan "melâmet" anlayışını müstakil bir tarikata dönüştüren silsilenin de öncüsü sayılır. Şeyh Hâmîd-i Velî sayıca az olsa da eser telif eden sûfilerdendir. Kendisine atfedilen üç eseri vardır. Bunlar tasavvuf lisanıyla yazılmış *Şerhi Hadîs-i Erbaîn*, *Zikir Risâlesi* ve *Silâhü'l-Mürîdîn* isimli eserleridir. Çalışmanın konusunu oluşturan ve okuz sayfalık dua, vird ve zikirlerinin yer aldığı küçük bir risâle olan *Silâhü'l-Mürîdîn*'in müstakil bir nüshasına rastlanmamış olmamakla birlikte, müellif kendisi, *Zikir Risâlesi*'nde *Silâhü'l-Mürîdîn* adlı bir dua mecmuası da telif ettiğinden bahsetmiştir. Nitekim *Zikir Risâlesi*'nde dua faslında duaların en güzelinin Allah tarafından peygambere indirilen Kur'an olduğunu, sonra sahih senetlerle gelen altı hadis kitabındaki hadislerde bildirilen dualar olduğunu söylemiş, bu duaların hangileri olduğunu *Silâhü'l-Mürîdîn* adlı eserinde güzel bir tertiple bildirdiğini belirtmiştir. İşte bu makalede ona atfedilen *Silâhü'l-Mürîdîn* adlı eser değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Şeyh Hâmîd-i Velî, Somuncu Baba, Zikir, Silâhü'l Mürîdîn

THE WORK TITLED SEYH HÂMİD-İ VELÎ (SOMUNCU BABA) AND SİLÂHÜ'L-MÜRÎDİN

ABSTRACT

Sheikh Hamid-i Veli is one of the prominent Sufis of the IX/XV. century and an important name in terms of Anatolian Sufi tradition. He is the sheikh of Hacı Bayram-ı Velî, the founder of Bayramiyye, which is accepted as the first Turkish sect of Anatolia, although he did not establish an independent sect. In addition, he is considered the pioneer of the lineage that transforms the understanding of "melâmet", which is found as a joy in sects, into an independent sect. Sheikh Hâmîd-i Velî is one of the Sufis who wrote the work, even though he was few in number. He has three works attributed to him. These are his works named *Şerhi Hadîs-i Erbaîn*, *Zikir Risâlesi* and *Silâhü'l-Mürîdîn* written in Sufi language. Although there is no separate copy of *Silâhü'l-Mürîdîn*, which is a small treatise containing verses of prayer, vird and dhikr, which is the subject of study, since the author himself has written a prayer magazine called *Silâhü'l-Mürîdîn* in the *Zikir* Treatise has mentioned as a matter of fact, he said that the most beautiful prayers in the prayer chapter of the *Dhikr* Risale were the Qur'an revealed to the

prophet by Allah, and the prayers reported in the hadiths in the six hadith books that came with sound documents. In this article, will be evaluated the work called *Silâhü'l-Mürîdîn* attributed to him.

Key Words: Sheikh Hâmid-i Velî, Somuncu Baba, Zikir, *Silâhü'l Mürîdîn*

Giriş

VIII/XIV-IX/XV. asırlar kültür ve medeniyet tarihimiz açısından önemli gelişmelerin yaşandığı, gerek dinî-tasavvufî gerekse siyâsî ve ictimâî hareketliliğin yoğun olduğu müstesna dönemlerdir. Bu asırların hemen başlarında Osmanlı Devleti kurulmuş, takip eden asrın başında ise siyâsî olarak Fetret Devri denilen adeta dağılma şeklinde tezâhür eden bir karmaşa yaşanmıştır. Bunun yanında böylesi bir dönemde benzer bir hareketlilik de tasavvufî düşünce hayatında gerçeklemiştir. Her iki asırda yeni tarikatların kurulmasının yanında Anadolu'ya daha önceden gelen tarikatlar tekkeleriyle, tarikat âdab ve üsulleriyle ilgili temel eserlerin yazılması veya önceden yazılan kimi eserlerin tercüme ve şerhlerinin yapılmasıyla kurumsal bir yapı kazanmıştır. Dolayısıyla bu asırlar, tasavvufî düşüncesinin gelişmesi ve kurumsal bir hüviyet kazanması yönüyle oldukça kıymetlidir.

Anadolu sûfiliği gibi kavramsal bir ifadenin içini belki de en iyi dolduracak isimlerin bu asırlarda yaşadığı görülmektedir. Bu gün en yaygın olarak bilinen isimlerin genellikle bu asrın şahsiyetleri olması bu iki asrın önemini gözler önüne sermeye yeter. Bahsi geçen bu isimlerin en bilindikleri arasında Yunus Emre, Hacı Bayrâm-ı Velî, Emir Sultan, Akşemseddin, Eşrefoğlu Rûmî, Abdullâh-ı İlahî gibi toplum hayatına doğrudan tesir eden ve ahali üzerinde kalıcı izler bırakan isimler yer alır.

VIII/XIV asrın ikinci yarısı ile IX/XV. asrın ilk çeyreğinde yaşayan, daha çok Somuncu Baba namıyla tanınan Şeyh Hâmid-i Velî, dönemin en bilindik isimlerinden biridir. Şeyh Hâmid-i Velî, böylesine hareketli iki asrı görmüş yukarıda zikredilen isimlerin bir kısmıyla görüşmüş, bir kısmının şeyhi olmuş, bir kısmının da tasavvufî düşünce yapısına tesir etmiştir. Şeyh Hâmid-i Velî, en büyük eser olarak insanı görmüştür. Bu nedenle o, eser yazmaktan ziyâde insan yetiştirme anlayışıyla hareket etmiştir. Bununla birlikte Şeyh Hâmid-i Velî az da olsa eser telif eden sûfilerdendir. Kendisine atfedilen üç eseri vardır. Bunlar tasavvuf lisanıyla yazılmış *Şerhi Hadîs-i Erbaîn*, *Zikir Risâlesi* ve *Silâhü'l-Mürîdîn* isimli eserleridir.

Yukarıda belirtildiği gibi bu asırlarda tasavvufun temel meselelerine, âdâb ve erkânına dair eserler telif edilmiştir. Bu telifattan biri de zikir ve vird eserleridir. İşte bu makalede, Şeyh Hâmid-i Velî'nin hayatı ve eserleri ana hatlarıyla ele alınacak ve zikir ve vird usulünü ele aldığı *Silâhü'l-Mürîdîn* adlı risâlesi incelenecektir.

1. Somuncu Baba'nın Hayatı:

Gerçek adından çok "Somuncu Baba" namıyla bilinen Şeyh Hâmid-i Velî (ö. 815/1412), kaynakların çoğuna göre Kayseri'de dünyaya gelmiştir. (Lâmiî Çelebi, 2016:884; La'lizâde (yz), 128a; Hoca Sadettin, 1979: 2/79) Kaynakların ekserisi onun doğum yeri olarak Kayseri'yi gösterse de farklı kayıtlar da mevcuttur. Kimi kaynaklar onun doğum yeri olarak Aksaray'ı verirken kimisi Hoy şehrine işaret etmektedir. Pir Ali Aksarâyî'nin müridlerinden Abdurrahman el Askerî onun doğum yerine ilişkin Kayseri bilgisini paylaşmaz. Askerî, *Mir'âtü'l-Işk* isimli eserinde Somuncu Baba'nın Aksaray'da doğduğunu kaydetmiştir. (Erünsal, 2003: 103-104) Şinasi Çoruh ise doğum yeri konusunda bahsi geçen isimlerden ve kaynaklardan farklı olarak doğum yeri olarak İran'ın Güney Azerbaycan bölgesindeki Hoy şehrini göstermektedir. (Çoruh, ? : 111)

Şeyh Hâmid-i Velî'nin doğum tarihiyle ilgili çeşitli tarihler zikredilmektedir. Bunlardan bazıları 1324-25 (Çoruh, ? : 93), 1330 (Akgündüz, 2009: 28), 1331 (Subaşı, 2012: 73), 1349 (Dikici, 2017: 15; Aışan, 2012: 140; Özcan, 2011: 3; Başer, 1995: 43; Üşenmez, 2012: 232)

yıllarıdır. Şunu peşinen belirtelim ki bu tarihlerin hiç biri de şimdilik kesin bir veriye dayanmamaktadır. İlk iki tarihi verenler öyle görünüyor ki vefat tarihi bilindiğinden ve bir delile dayanmaksızın uzun yaşadığı düşüncesiyle seksen-doksan yıllık ömür biçmiş ve geriye yürütmeye ilk iki tarihi kabul etmiş olmalılar. Ancak kaynaklar Somuncu Baba'nın ne kadar yaşadığına dair kesin bir bilgi paylaşmaz. Dolayısıyla bu iki tarih şimdilik bulanıklığını korumaya devam edecek gibi görünmektedir. Doğumuna dair verilen bir diğer tarih ise yine kesin bir veriye dayandırılmaksızın zikredilmektedir. Burada da muhtemeldir ki ilmî seyahatleri, Hacı Bayrâm-ı Velî ile buluşması, Bursa'ya gitmesi, Ulu Cami inşaatında ekmek dağıtması ve nihayet caminin açılışında hutbe îrâd etmesi gibi olay örüntüsünden yola çıkarak bir sonuca varılmaya çalışılmıştır. Öte yandan Kayseri'de Hacı Bayrâm-ı Velî ile buluşması, oradan birlikte Bursa'ya gitmeleri ve orada ekmekçilikle uğraşması, hac yolculuğu (1399) ve oğlu Yusuf Hakîkî Baba'nın doğum tarihi (1400 civarı) (Boz, 2009: 16; Kudret sefa Gümüş-Deniz Gümüş, 2017: 447) dikkate alındığında şimdilik en makul tarih kaynakların çoğunun üzerinde durduğu 1349 tarihidir.

Şeyh Hâmid-i Velî'nin gerçek adıyla ilgili kesin bir şey söylemek mümkün olmasa da müridi ve çağdaşı olan aynı zamanda dönemin önemli sûfilerinden kabul edilen Kemal Ümmî'nin bir mersiyesinde adıyla ilgili daha kesin bilgiye ulaşmak mümkün görünmektedir. Şahin'in, Kemal Ümmî'den naklettiği mersiyede “*Abdullah idi ismi, bu idi adet ü resmi/ Kî hergiz düzmedi cismi, o cânın müteber kıldı.*” şeklinde bahsedilmiş, adının Abdullah olduğu (Şahin, 2017: 92) zikredilmiştir. Bununla birlikte o, belgelerin çoğunda Şeyh Hâmid veya Şeyh Hâmid-i Velî olarak geçmektedir. (BOA,(1133). İE.EV. 66/7122; BOA.(1133). AE.SAMD. III. 45/4491; BOA. (1210. SB. 1/6) Ancak, gerek tabakat kitapları gerekse diğer belgelerde geçen Hâmid-i Kayserî, Hamîdüddîn-i ibn-i Musâ, Şeyh Ebu'l-Hamîd-eddîn-i Aksarayî, Hamîd İbni Musa, Ebu Hamîd-i Velî, Şeyh Hâmid-i Velî, Hamîd-i Aksarayî, Hamîdüddîn-i Aksarayî, Ebu Hamîd Aksarayî, Hamîdüddîn bin Musa, Somuncu Baba, Ekmekçi Koca isimlerinin tamamı ve Ebû Hamîd künyesi de Somuncu Baba'ya aittir. (Lâmîî Çelebi, 2016: 885; Taşköprülüzâde, 2007: 67; Hoca Sadettin, 1979: 2/43; (Harîrîzâde (yz), 430: 172a; Sarı Abdullah, 1967: 248; Akgündüz, 2009: 30; Ulu, 2021: 17) Bütün bunlara ek olarak o, Bursa'da bulunduğu sıralarda “Somunlar müminler, Somunlar müminler.” diyerek ekmek dağıttığı için adından çok “Somuncu Baba” namıyla tanınmıştır. (Sarı Abdullah, 1967: 252) Biz de çalışmanın bundan sonraki kısımlarında Şeyh Hâmid-i Velî'nin bilindik adı olan Somuncu Baba adını kullanacağız.

Somuncu Baba, ilk tahsilini babasıyla yapmış ve tasavvuf neş'esini babasından almıştır. Babası vasıtasıyla Sühreverdiyye'nin Ebheriyye koluna intisab etmiştir. (Akgündüz, 2009: 55; Erünsal, 1995: 302) İlmîni ve tasavvufî bilgisini artırmak için şarkın mühim ilim ve irfan merkezlerinden sayılan Şam'a gitmiştir. (Şahin, 2009: 37/377) Burada Bayezidiyye Hankâhı'nda (Taşköprülüzâde, 2007: 35) bulunan Şadîi Rumî'den ders almıştır. (Akgündüz, 2009: 55) Suriye'de ilim tahsilini yaptıktan sonra Bayezidiyye tekkesinde bir şeyhin hizmetinde bulunmuştur. (Sarı Abdullah, 1967: 248)

Ardından Safiyyüddîn Erdebîlî'nin (ö. 735/1334) oğlu Sadreddîn-i Erdebîlî (ö. 794/1391) veya onun oğlu Alâeddîn Ali Erdebîlî'ye (ö. 832/1429) intisab ederek tasavvufî icazetini almış, (Lâmîî Çelebi, 2016:885) Anadolu'ya halkı irşâd için gönderilmiştir. Kayseri'de irşâd faaliyetleri ile meşgul iken Hacı Bayrâm-ı Velî ile buluşmuştur. (Erünsal, 2014: 377; Bayramoğlu, 1989: 1/19) Şeyh Hâmid-i Velî, Kayseri'deki hizmet ve gayretlerinin ardından 1395 civarında Hacı Bayrâm-ı Velî ile beraber Bursa'ya gitmiştir. (Cebecioğlu, 2008: 18) Bursa sokaklarında ekmek dağıttığı için “Somuncu Baba” adıyla tanınmıştır. (Lâmîî Çelebi, 2016:884; Erünsal, 2003: 103, 104) Bursa'da bir müddet kaldıktan sonra Ulu Cami'nin açılışında okuduğu hutbeyle tanınmış, oradan Hacca gitmiş, hac dönüşü Aksaray'a

yerleşmiştir. Somuncu Baba ömrünün geri kalan kısmını Aksaray'da müridlerinin eğitimiyle meşgul olarak geçirmiştir. ((Harîrîzâde (yz), 430: 172a; Erünsal, 2003: 202)

Şerh-i Hadîs-i Erbâin (Şeyh Hâmîd, (yz), 235b), *Zikir Risâlesi* (Şeyh Hamîd (yz), 2-7) ve *Silâhü'l-Mürîdîn* (Şeyh Hamîd, (yz), 10-14) adlı tasavvufî içerikli üç eser telif eden Somuncu Baba, aynı zamanda halife de yetiştirmiştir. Yetiştirdiği halifelerine bakılacak olursa onun Anadolu tasavvuf anlayışına özellikle bu halifeleri yoluyla daha fazla tesir ettiği görülecektir. Nitekim onun halifeleri arasında oldukça tanınmış isimler göze çarpmaktadır. Hacı Bayrâm-ı Velî en tanınmış halifesidir. Diğer halifelerine baktığımız zaman Şeyh Şücâüddîn Karamânî, Şeyh Muzaffer Lârendevî ve Molla Fenârî, Adana'da evinde kaldığı Nebi Sûfî gibi isimleri görmemiz mümkündür. Bunların dışında daha sonraki dönemde Hacı Bayrâm-ı Velî'ye intisap eden Kızılca Bedreddîn'in de başlangıçta Acem diyarından Anadolu'ya birlikte geldiği Somuncu Baba'ya bağlı olduğu rivayet edilir. Emîr Sultan ve 1404-1405 yıllarında bir hac dönüşü Aksaray'a kadar giderek kendisini ziyaret eden Şeyh Bedreddîn diğer müridleri arasında sayılabilir. (Erünsal, 2003: 203; Şahin, 2017: 108-109)

Somuncu Baba, Anadolu'da tasavvuf kültürünün yerleşmesinde katkısı olan sûfilerdendir. Kendisi müstakil bir tarîkat kurmamakla birlikte bir Türk tarîkatı olarak kurulan ilk tarîkat olan Bayrâmiyye'nin (Kızıler, 2016: 610) kurucusu olan Hacı Bayrâm-ı Velî'nin şeyhidir. (Taşkoprülüzâde, 2007: 68; Yılmaz, 2015: 264) Ayrıca o, Hacı Bayrâm-ı Velî silsilesi ile Melâmiyye'nin de serhalkası kabul edilebilir. (Vîcdânî, 1995: 27-43; Gölpınarlı, 2015: 40-41)

Somuncu Baba, birkaç tarîkatı kendinde meczetmiş bir şahsiyettir. Onun tarîkat silsilesi, Erdebil'de intisap ettiği Hâce Alaeddîn Ali Erdebilî (Şahin, 2009: 37/377; Sheikh, 2012: 316) ve Sadreddîn Erdebilî vasıtasıyla Safeviyye tarîkatının kurucusu Safiyyüddîn Erdebilî'ye ulaşmaktadır. Silsile, Safiyyüddîn Erdebilî'den sonra İbrahim Zâhid Geylanî'de (690/1291) Halvetiyye, Kutbüddîn Ebherî'de Ebheriyye, Ebü'n-Necib es-Sühreverdi'de Sühreverdiyye silsilesiyle birleşmektedir. Böylelikle Cüneyd-i Bağdadî ve Hasan-ı Basrî vasıtasıyla Hz. Ali'ye ulaşmaktadır. Somuncu Baba, tasavvufî terbiyesini zahiren Alâeddîn Ali Erdebilî'den almakla beraber Bayezid-i Bistamî'nin ruhaniyetinden feyz aldığı ve dolayısıyla Üveysî olduğu da söylenmiştir. Nitekim onun Üveysîlik silsilesi Şadî-i Rumî, İbrahim el-Basrî ve Ebu'l-Hasan Harakanî vasıtasıyla Bayezid-i Bistamî'ye ulaşmaktadır. Dolayısıyla Bayezid-i Bistamî'nin temsil ettiği Tayfuriyye vasıtasıyla Nakşibendiyye Tarîkatı silsilesiyle de birleşmektedir. (Lâmîî Çelebi, 2016: 885; (Taşkoprülüzâde, 2007: 35; Kızıler, 2016: 613).

Somuncu Baba, muahhar birkaç kaynak dışında tarih ve tabakat türü kaynakların hemen tamamının kaydettiğine göre Aksaray'da vefat etmiştir. Kabri Aksaray'da bulunmaktadır. (Lâmîî Çelebi, 2016: 884-885; Taşkoprülüzâde, 2007: 67; Hoca Sadettin, 1979: 5/43; Sarı Abdullah, 1967: 252; Erünsal, 2003: 202; Çelebi, 2006: 3/262) Vefat tarihi konusunda farklı düşünceler yoktur. Kaynakların yaptığı nakle göre Kemal Ümmî (ö. 879/1475), bir mersiyesinde Somuncu Baba'nın vefatıyla ilgili tarihe şu şekilde işaret etmiştir:

Nebinin hicretinden bil sekiz yüz on beşinci yıl

Berat düninde ol fazıl bu menzilden sefer kıldı. (Erünsal, 1995: 306; Cunbur, 1994: 105; Ulu, 2020: 51) Mersiyede Somuncu Baba'nın vefat tarihinin 15 Şaban 815 olduğu açıktır. Aynı tarihi Hüseyin Vassaf, *Sefîne*'de "Tâc-ı ârifin terkibi târîh-i intikâlleri olan 815/1412'î iş'âr eder." diyerek zikretmektedir. (Vassâf, 2006: 2/434) Hacı Bayrâm-ı Velî soyundan gelen Fuat Bayramoğlu, *Hacı Bayram-ı Velî Yaşamı, Soy* adlı eserinde pîr'in vefatını aynı şekilde 15 Şaban 815 olarak vermekte, hatta detaylandırarak 20 Eylül 1412 tarihini zikretmektedir. (Bayramoğlu, 1989: I/22) Ancak bahsi geçen hicrî tarihin miladî takvim karşılığı 20 Kasım 1412 tarihidir.

2. Somuncu Baba'nın Eserleri Ve Silâhü'l-Mürîdîn Adlı Eseri

Somuncu Baba, sayıca az da olsa eser telif eden sülûflerendir. Kendisine atfedilen üç eseri vardır. Bunlar tasavvuf lisanıyla yazılmış *Şerhi Hadîs-i Erbaîn*, (Şeyh Hâmid-i Velî (yz), Nu. 569/1, vr. 1-12.) *Zikir Risâlesi* (Şeyh Hâmid-i Velî (yz), Nu. 81/2) ve *Silâhü'l-Mürîdîn* isimli eserleridir. (Şeyh Hâmid-i Velî (yz), Nu. 1510) Eserleriyle ilgili yapılan çalışmalar şunlardır:

2.1. Şerhi Hadîs-i Erbaîn:

Şerhi Hadîs-i Erbaîn, Somuncu Baba'nın tasavvufî içerikli, seyr ü sülûkun şartlarını ve yollarını anlatan, ihlas ve samimiyete dayalı kırk hadisi toplayarak "Hisse" başlığıyla değerlendirdiği eseridir. Eserin tespit edilebilmiş on beş nüshası vardır. (Şimşek, 2020: 24-26) *Şerhi Hadîs-i Erbaîn*'nin ilki Yusuf Hakîki Baba tarafından, ikincisi Hasan b. Muhammed Daredevî tarafından telif olunan iki şerhi v Hasan b. Muhammed Daredevî tarafından telif edilen nüsha, *Tuhfetü'l-İhvân* adıyla Şeyhmus Alkoç tarafından metin ve Türkçe çevirisiyle yayınlanmıştır. (Alkoç, 1977) Bu iki şerhin ve çevirinin yanında birisi tarafımızdan olmak üzere altı tercümesi yayınlanmıştır. (Şimşek, 2020: 26-28; Ulu, 2020: 63-88)

2.2. Zikir Risâlesi:

Zikir Risâlesi, onu tasavvuf ve tarikat anlayışını en geniş manada gösteren eseridir denebilir. Nitekim bu eserinde, altı başlık altında şu konulara değinmiştir: İlk başlıkta zikrin önemi ve zikir konusunda kelime-i tevhidin faziletinden; ikinci başlıkta, kelime-i tevhidin faziletinin nedenlerinden; üçüncü başlıkta, zikrin kısımlarından; dördüncü başlıkta zikrin şartları ve âdâbından; beşinci başlıkta tavsiyelerinden ve hangi zikir ve duaların yapılması gerektiğinden; altıncı başlıkta ise tac ve hırkanın beyanından bahsetmiştir. Eserin şu ana kadar tespit edilen iki nüshası vardır. Birisi tarafımızca olmak üzere beş çevirisi yapılmıştır. (Özcan, 2011: 3-63; Şimşek, 2020: 29-31; Ulu, 2020: 87-107; Özkes, 1991: 22-18; Serinsu, 2017: 18-31)¹

2.3. Silâhü'l-Mürîdîn:

Çalışmamıza esas olan Somuncu Baba'ya atfedilen *Silâhü'l-Mürîdîn*'in adlı eser bir dua, zikir ve vird risâlesidir. Eser ile ilgili bilgilere geçmeden önce dua, zikir ve vird kavramlarına kısaca temas etmek yerinde olacaktır kanaatindeyiz. Dua, kelime olarak yakarış, yalvarış, niyaz gibi anlamalara gelirken terim olarak, kulun Hakka yakarışı anlamına gelmektedir. (Uludağ, 2001: 111) Kur'an'ı Kerim'de "*Rabbimize yalvara, yakara ve gizlice dua edin. Bilesiniz ki O, haddi aşanları sevmez.*" (Âraf, 7/55) ve "*Deki! Dualarınız olmasa, rabbim size ne diye değer versin?*" (Furkân, 25/77) ayetleriyle duanın önemine vurgu yapılmıştır.

Vird, Arapça bir kelime olup Kur'an'ın her bir cüzü, kuş sürüsü, su hissesi, ordu, talebe gibi anlamlara gelmektedir. (İbn Manzur, 1994, III/456) Tasavvufî bir terim olarak ise günlük dualar, düzenli bir şekilde belli zamanlarda okunmak üzere ayet, hadis ve velîlerin sözlerinden derlenen dua, ahzâb, hizip, ezkâr ve zikirlere denir. Vird, tek başına veya toplu bir halde sesli veya sessiz bir şekilde okunabilir. Kendine özgü virdleri bulunan tarikat ehline göre vird oldukça önemli olup vird olmadan vârid olmaz ve virdi olmayan feyiz ve ilham gelmez. (Uludağ, 2001: 382)

Zikir ise kelime olarak hatırlamak, konuşmak, tutmak, korumak gibi anlamlara gelir. (İbn Manzûr, 1994: IV/308) Tasavvufta vird, kalp ve zihinle Allah'ı düşünmek, (Sâmi, 2012:

¹ Ahmet Nedim Serinsu tarafından I. Uluslararası Aksaray Sempozyumunda sunulan tebliğde yer alan çeviri, Tahirhan Aydın ve Yaşar Daşkıran tarafından yapılmıştır. Bu çeviriye Serinsu'nun ilgili tebliğinden ulaşılmıştır. (Bkz.: Serinsu, 2017: 18-31)

508) din ve dünya saadetini elde etmek ve vaktini mamur etmek gayesiyle esmâ-i hüsnâ ile sesli veya sessizce, toplu veya tek başına Allah'ı anmak, bunun neticesinde de gaflet ve nisyandan kurtulmak gibi manalara gelmektedir. (Kuşeyrî, 2014: 301-305; Uludağ, 2001: 393; Öngören, 2013: 409) Zikir Allah'ın bir emridir. Kur'an-ı Kerim'deki âyetler bunu açıkça göstermektedir. “*Ey inananlar! Allah'ı çok zikredin.*” (Ahzap, 33/41.) “*Allah'ı çok zikret ve gece gündüz O'nu tesbih et.*” (Âli İmrân, 3/41). Bunun yanında zikrin birtakım faydaları vardır. Zikrin iç huzura vesile olduğu “*Kalpler ancak Allah'ı anmakla mutmain olur.*” (Rad, 13/28.) ayetiyle vurgulanırken bir başka ayette zikir etmemenin gafillik olacağı belirtilmiştir. “*Kendi kendine ürpererek ve yalvararak bağıırıp çağırmadan sabah, akşam rabbini an. Gafillerden olma.*” (Âraf, 7/205.)

Risâlenin, tespit edilebildiğimiz üç nüshası mevcuttur. Bunlardan ilki Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhânevî'ye ait *Mecmûatü'l-Ahzâb*'ın Şazeli cildinde “*Hâzâ Hüzb'üş-Şeyh Hâmîd el-Ârif Kaddesallahu sırrahû ve nef'e'anâ bih*” adıyla 306-315. sayfaları arasında yer alan nüsha; ikincisi Millet Yazma Eserler Ktp., Ali Emîri Arapça, 730/5 numarada 10-14 varakları arasında kayıtlı olan nüsha; sonuncusu da Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi kütüphanesinde bulunan, “*Evrâd Hâmîdüddîn Hâmîd Aksarâyî*” şeklinde 37307 yer numara ile kayıtlı olan mecmuanın 177b-182b varakları arasında yer alan nüshadır.

Silâhü'l-Mürîdîn'in bu üç nüshasıyla ilgili olarak tespit edebildiğimiz kadarıyla şu çalışmalar yapılmıştır: *Mecmûatü'l-Ahzâb*'da yer alan nüsha metin olarak Ahmed Akgündüz tarafından yayınlanmış ancak çevirisi yapılmamıştır. (Akgündüz, 2009: 445-450) Eserin ilk Türkçe çevirisi bu nüsha esas alınmak kaydıyla Mahmut Ulu tarafından yapılmıştır. (Ulu, 2020: 111-124) Millet Yazma Eserler Ktp., Ali Emîri Arapça, 730/5 numarada 10-14 varakları arasında yer alan nüshası Recep Dikici tarafından çevirisi yapılmadan yayınlanmıştır. (Dikici, 2017: 34-43) Bu nüshanın çevirisi, hem Arapçasına hem okunuşuna yer verilmek suretiyle Selami Şimşek tarafından yapılmıştır. (Şimşek, 2020: 41-76) Son olarak zikredeceğimiz Ankara Üniv. İlahiyat Fakültesi kütüphanesinde bulunan, 37307 yer numara ile kayıtlı olan mecmuanın 177b-182b varakları arasında yer alan nüshanın neşri henüz yapılmamıştır. Bununla birlikte Şeyh Hâmîd-i Velî'nin buraya kadar bahsedilen üç eserinin yukarıda belirtilen kimi nüshaları ilk kez tek kitapta toplanıp üçünün de hem Arapça hem Türkçe çeviri metinleri 2015 yılında yapılmak suretiyle yayınlanmıştır. (Ulu, 2015: 63-124)

Eserin muhtevasına geçmeden önce şu hususu belirtelim ki biz bu çalışmada Gümüşhânevî'nin *Mecmûatü'l-Ahzab* adlı eserinin Şazeli kısmında yer alan nüshayı esas aldık.

Eserin Muhtevası:

Belki ebat olarak hacimli bir eser olmasa da IX/XV. asırda önde gelen bir sufînin tarîkat anlayışındaki zikir âdâbına dair yazdığı bu eserin muhteva analizini önemsemekteyiz. Eserin müstakil bir nüshasına rastlanmamış olmamakla birlikte, müellif kendisi, *Zikir Risâlesi*'nde *Silâhü'l-Mürîdîn* adlı bir dua mecmuası da telif ettiğinden bahsetmiştir. Nitekim *Zikir Risâlesi*'nde dua faslında duaların en güzelinin Allah tarafından peygambere indirilen Kur'an olduğunu, sonra sahih senetlerle gelen altı hadis kitabındaki hadislerde bildirilen dualar olduğunu söylemiştir. Bu duaların hangileri olduğunu *Silâhü'l-Mürîdîn* adlı eserinde güzel bir tertiple bildirdiğini belirtmiştir. (Şeyh Hâmîd-i Velî (yz), Nu. 81/6b.) *Silâhü'l-Mürîdîn*'in orada bahsedilen özellikleri yansıtıyor olması, eserin Somuncu Baba'ya ait olabileceği kanaatini oluşturmuştur. Muhtemeldir ki bu eser, bahse konu olan o eserdir.

Silâhü'l-Mürîdîn, dokuz sayfalık dua, vird ve zikirlerinin yer aldığı küçük bir risâledir. Eser, içeriği itibarıyla yukarıda yapılan dua, vird ve zikir tanımlarına uymaktadır. Eser besmele, hamdele, salvele, dua, istiğfar, ta'zim, tekbir, dua ve senâ içerikli ayetler, övgüler ve

bazı hatırlatmaları kapsamaktadır. Somuncu Baba, bu eserinde herhangi bir kaynak zikretmez, herhangi bir kaynağa atıf yapmaz. Sadece Kur'an'ı Kerimden bazı ayetleri alır. Virdin tanımında belirtilen velilerin sözlerine de bu eserinde yer vermez. Oysa *Zikir Risâlesi*'nde tasavvufî düşüncelerini izah edip bazı kavramları açıklarken sûfî sözlerine yer verdiği görülür. (Şeyh Hâmid-i Velî (yz), Nu. 81)

Somuncu Baba, *Silâhü'l-Mürîdîn* adlı eserine, *Zikir Risâlesi*'nde olduğu gibi "Bismillahirrahmânirrahîm" sözüyle başlar. Sonra hamd ile devam eder. Ona göre bu hamd, öyle bir hamddir ki sayıya ve sınıra gelmez. Somuncu Baba adeta hamdının derecesini göstermek için Allah'a hamd ederken "Verdiği bütün nimetlere olabilecek bir hamd ile sadece Allah'a hamd edilir. Bilip bilmediğimiz bütün övgülerle tadıp tatmadığımız her nimet için sana hamd ederiz." ifadesini kullanır. (Şeyh Hâmid (yz), Nu. 1510: 307) Somuncu Baba buradan sonra "Her hal ve durum için Yüce Allah'tan bağışlanma dileriz." cümlesiyle istiğfar ifadesi kullanarak tövbe eder. Ardından *Zikir Risâlesi* adlı eserinde zikirlerin en büyüğü şeklinde bahsettiği (Şeyh Hâmid-i Velî (yz), Nu. 81: 3a) "Lailâhe illallah" kelime-i tayyibesıyla başlayan övgü ifadelerini sıralar. Görüldüğü gibi ona göre virde başlamadan önce besmele çekilmeli, sonra Allah'a hamd ile nimetlere şükredilmeli ve tövbe ile günahlardan pişmanlık duyulmalıdır. Burada bahsetmese bile *Silâhü'l-Mürîdîn* adlı eserinde zikrin edep ve şartlarını dokuz maddede etraflıca açıklamış, bunlardan ilkinin tövbe olduğunu belirtmiştir. (Şeyh Hâmid-i Velî (yz), Nu. 81)

Burada geçen ifadelerinden de anlaşıldığı üzere Somuncu Baba "Lailâhe illallah" zikrine ayrı bir önem vermektedir. Nitekim bu durumu *Zikir Risâlesi* adlı eserinde etraflıca açıklamıştır. O, besmele ve hamdeyle başladığı *Zikir Risâlesi* adlı eserine Allah'ın bir emri olması hasebiyle insanların iyiliği için zikre devam etmeleri gerektiği hatırlatmasıyla devam eder. Sonrasında kelime-i tevhid zikrinin önemini şu ifadelerle izah eder: "Hamd, senâ, salat ve selamdan sonra deriz ki bizim sülûkumuz tarîkat, tarîkatımız da farzları, sünnet ve nafileleri ve şeriatın diğer haklarını eda ettikten sonra tüm vakitlerde "Lâilâhe illallah" cümlesini gizli-açık zikretmek üzere kurulmuştur. Bu vesileyle gece-gündüz, seferde-hazarda, yalnızken ve halk içindeyken vakitlerimizi bu kelimenin zikri için harcarız. (Şeyh Hâmid-i Velî (yz), Nu. 81: 2b) Ayrıca o, kelime-i tevhid zikrinin ve bu zikre bahsettiği şekilde devam etmenin hakikatlerin en doğrusu olduğunu söylemiş ve Allah ile kurulmak istenen yakınlığın en iyi bu şekilde olabileceğini kaydetmiştir. (Şeyh Hâmid-i Velî (yz), Nu. 81: 2b) Bu durumda onun bu zikir ve virdleri zaman ve mekân gözetmeksizin yapmasının temel amacı, gününü zikir, ibadet ve tefekkürle geçirmeye çalışmak olmalıdır. Ayrıca o, dua, zikir ve virdleri Allah'a yakınlığın en kestirme ve kesin yolu olarak değerlendirmektedir.

Somuncu Baba, *Silâhü'l-Mürîdîn* adlı eserinde "Lâilâhe illallah" cümlesiyle birlikte "hâyy, kayyûm, kadîr, hakîm, selâm, zü'lcelâl, ve'l-ikrâm, afüv, bâkî, celle celâl, alî, azîm, kerîm, gafûr, rahîm, şekûr, halîm, evvel, kadîm, ahîr, mukîm, vâhid, hak gibi Allah'ın isim ve sıfatlarını zikreder. (Şeyh Hâmid(yz), Nu. 1510: 307-308) Görüldüğü gibi Somuncu Baba, Allah'a ta'zimi yine O'nun isim ve sıfatlarıyla yapmakta, ayrıca övücü sözlerle duasını zenginleştirmektedir. Bu vesileyle onun, bazı hadislerde de belirtildiği gibi Allah'ı güzel isimleriyle anan kimselerin günahının deniz köpükleri kadar çok olsa bile affedileceğine dair müjdeyi (Parladır, 1994: IX/532) dualarında uyguladığı söylenebilir.

Somuncu Baba, bu eserinde peygamberimizi de anar. Kelime-i tevhid ile zikir faslının ardından Hz. Muhammed'in Allah'ın vahyini hâkim kılan ve emirlerini yerine getiren elçisi olduğunu belirtir. (Şeyh Hâmid(yz), Nu. 1510: 309, 310) Daha sonra yeniden besmele ile başladığı virdini hamd, sena ve ta'zim ifadeleriyle sürdürür. Devamında "Kirâmen-Kâtibîn" meleklerine seslenerek ve kelime-i şehâdeti zikrederek virdine devam eder. O, "Ey melekler! Sizleri Allah selamlıyor. Bu günümüzün en makbul kısmını yazınız. Biz, Allah'tan başka hiçbir ilah ve ortak olmadığına şahitlik ederiz. Muhammed'in O'nun kulu, elçisi, nebisi ve

habibi olduğuna şahitlik ederiz. Bu şahitlik üzerine yaşar, ölür ve diriltiriz, inşallah.” diyerek temennide bulunur. (Şeyh Hâmid(yz), Nu. 1510: 310) Burada da sanki “*Her kul öldüğü hal üzere diriltir.*” (İbn Mâce, Zühd-15) hadisini vurgular gibidir.

Meleklerle seslendiği kısmın devamında Allah’ı noksan sıfatlardan tenzih ederek (Şeyh Hâmid (yz), Nu. 1510: 311) virdini sürdüren Somuncu Baba, istiâze ve besmele ile başlayarak ayetlere yer verir. Burada özellikle, Allah’ın isim ve sıfatlarıyla O’nu ta’zim ve tekbir eden ve dua ve münâcât içeren ayetleri seçtiği görülür. “*İlahınız bir tek Allah’tır. O’ndan başka ilah yoktur. O, rahmandır, rahimdir.*” (Bakara, 2/163). “*Dinde zorlama yoktur. Artık doğrulukla eğrilik birbirinden ayrılmıştır. O halde kim tağutu reddedip Allah’a inanırsa, kopmayan sağlam kulpa yapışmıştır. Allah iştir ve bilir.*” (Bakara, 2/256) “*Allah, inananların dostudur. Onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. İnkâr edenlere gelince, onların dostları da tağuttur. Onları aydınlıktan alıp karanlığa götürür. İşte bunlar cehennemliklerdir. Onlar orada devamlı kalırlar.*” (Bakara, 2/257) “*Ey Rabbimiz! İman ettik, bizim günahlarımızı bağışla, bizi ateş azabından koru!*” diyen; *sabreden, dürüst olan, huzurda boyun büken, hayra harcayan ve seher vaktinde Allah’tan bağışlanma dileyenler (içindir).*” (Âl-i İmran, 3/16, 17) “*Allah, adaleti ayakta tutarak (delilleriyle) şu hususu açıklamıştır ki kendisinden başka ilah yoktur. Melekler ve ilim sahipleri de (bunu ikrar etmişlerdir). Mutlak güç ve hikmet sahibi Allah’tan başka ilah yoktur.*” (Âl-i İmran, 3/18) (Şeyh Hâmid(yz), Nu. 1510: 311-312) Buradan anlaşıldığı kadarıyla o, günün herhangi bir zamanında Kur’an’ın bazı hiziplerini vird edinmiştir.

Somuncu Baba, bu eserinde burada verilen ayetlerin yanında bir kaç ayet daha (Bakara, 2/284; Bakara, 2/285; Bakara, 2/286; Âli İmran, 3/8; Âli İmran, 3/9; Âli İmran, 3/26; Âli İmran, 3/27) zikrettikten sonra Allah’a övgü cümleleriyle ettiği dualarına yeniden başlar. “*Ey Allah’ım! Ey hesapları hızlıca gören! Bize hesapsız rızık ver. Ey Allah! Ey Rahman! Ey Rahim! Ey her şeyi yöneten! Ey kutsal olan Allah’ım! Şüphesiz ben senden isterim.*” (Şeyh Hâmid(yz), Nu. 1510: 312-313) Buradan itibaren benzer ifadelerle virdini sürdürdükten sonra talebelerine ve takipçilerine nasihat ve uyarılarda bulunmayı ihmal etmez. O, eserinde “*Allah’ın engellemesi (koruması) dışında O’na isyanı engelleyecek her hangi bir güç-kudret yoktur. Allah’ın yardımı olmaksızın kendisine itaat ettirecek bir güç-kudret de yoktur. Kurtuluş O’ndandır. Ancak O’na sığınılır. O, dilerse olur; dilemezse hiçbir şey olmaz. Ne tasarlarsa mutlaka gerçekleşecektir. Dikkat edin! İşlerin sonu O’na dayanacaktır. Allah istediğini yapacak güce sahiptir. İzzet ve şerefi ile dilediği hükmü verir. Dikkat edin! Yaratma ve bütün işler O’na aittir.*” (Şeyh Hâmid (yz), Nu. 1510: 315) şeklindeki uyarılarıyla adeta bu virdi takip edenlerin dikkatli olmaları gerektiğini hatırlatır. Eser, “*Yaratıcıların en mükemmeli Allah ne mübarektir. Allah, efendimiz Muhammed’e, âline, ashabına salât kılsın!*” ifadeleriyle Allah’a övgü ve peygamberimize ve ashabına salât ile sonlanır.

Görüldüğü gibi Somuncu Baba, *Silâhü’l-Mürîdîn* adlı eserinde “*Lâilâhe illallah*” cümlesini sıklıkla zikretmenin yanında, Allah’ı yine O’nun güzel isimleriyle anar. Bunun yanında, sıkça dua ifadelerine yer verirken, virdini ayetlerle zenginleştirir. O, farzları, sünnet ve nafileleri ve diğer şer’i hükümleri layıkıyla yerine getirdikten sonra kalan zamanları dua ve zikirle geçirmenin önemini vurgular.

Sonuç

Somuncu Baba, Anadolu tasavvufu açısından önemli bir isimdir. IX/XV. asır sûfilerinin en bilinen isimlerinin bir kısmının doğrudan veya dolaylı olarak şeyhi konumundadır. Hacı Bayrâm-ı Velî, Molla Fenârî, Emir Sultan onun müridleri arasındadır. Somuncu Baba, bunca tanınmış ismin yetişmesinde katkı sağladığı gibi eserler yazmak suretiyle de Anadolu tasavvuf anlayışına katkıda bulunmuştur. Bilinen üç eserine bakıldığında onun tasavvufî düşüncesinin temelini Kur’an’ın ve sünnetin oluşturduğu, zikre ve duaya çok önem verdiği görülür. O, bu

yönüyle tasavvuf çevrelerinde ve tarîkatlarda oldukça önemli ve gerekli olan vird ile ilgili eser yazmak suretiyle bu alana hizmet etmiştir.

Somuncu Baba'nın ele aldığımız bu eseri bir zikir ve dua mecmuasıdır. Somuncu Baba, Allah'a giden yolun en esaslısının zikir olduğunu belirtmiştir. Bundan olsa gerek bu eserinde *Zikir Risâlesi*'nde olduğu gibi kelime-i tevhide ayrı bir önem vermiş, virdinin önemli bir bölümünü kelime-i tevhid cümlesine ayırmıştır. Böylece o, Halvetiyye esaslarından kelime-i tevhîd ile zikre devam esasına benzer bir usûl takip ettiği söylenebilir.

Somuncu Baba'nın *Silâhü'l-Mürîdîn* adlı eserinde yaşadığı dönemin tasavvuf anlayışına uygun olarak kitap ve sünneti temel alan bir yol izlediği görülmektedir. O, dua, zikir ve vird konusunda ayet ve hadislerden iktibaslar yapmıştır. Onun zikir ve vird ile ilgili düşüncesine bakıldığında zikri, günlük hayatın her anına yaydığı görülür. Bu yüzden, zikir için belli bir zaman veya mekân tayin etmemiştir. Ona göre zikrin bir zaman ve mekân kısıtlaması olmayıp gece-gündüz, seferde-hazarda, yalnızken ve halk içindeyken yapılmalıdır. Farzları, sünnet ve nafileleri ve şeriatın diğer haklarını eda ettikten sonra tüm vakitlerde "Lâilâhe illallah" cümlesi, gizli ve açık bir şekilde zikredilmelidir.

Somuncu Baba, virdin nasıl yapılması gerektiğini de bir usûle bağlamıştır. Ona göre virde başlamadan önce besmele çekilmeli, sonra Allah'a hamd ile nimetlere şükredilmeli ve tövbe ile günahlardan pişmanlık duyulmalıdır. Böylece her işin başında yapılması gereken önemli bir kaide olan Allah'ın adı anılırken, şükreden bir kalp ve tövbe ile temizlenmiş bir dil ile virde başlanmış olmaktadır. Somuncu Baba, Allah'a olan ta'zim ve övgüsünü yine O'nun güzel isimleriyle yapmıştır. Bu konuda peygamberimizin Allah'ın güzel isimleriyle dua etmenin günahların bağışlanmasıyla ilgili tesirine dair vermiş olduğu müjdeyi duasının temelinde almış gibidir. Bundan sebep olsa gerek o, dua ve taleplerini Allah'ın isim ve sıfatlarını zikrettikten sonra dile getirmiştir. Onun virdinin temelini kelime-i tevhidin yanında, Allah'ın diğer isim ve sıfatları oluşturur. Ayrıca o, ayetlerle de Allah'ı zikre devam eder.

Kaynakça

I. Yazmalar:

HARÎRÎZÂDE M. Kemâleddin, Tibyânü vesâ'ili'l-Hakâik fî Beyâni Selâsili't-Tarâ'ik, Süleymaniye Kütüphanesi, İbrahim Efendi Bölümü, Nr. 430.

LA'LİZÂDE Abdülbâki, *Sergüzeşt*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, Nu. 2456.

VELÎ, Şeyh Hâmîd, *Risâle fî Zikri Kelimeti La İlähe İllallah*, Manisa İl Halk Ktp., Zeynelzâde Kitaplığı, Nu. 81/2.

_____ *Silâhü'l-Mürîdîn*(yz), (Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhânevî, *Mecmûatü'l-Ahâb*), Süleymaniye Kütüphanesi, İzmirli İsmail Hakkı Koleksiyonu, Nu. 1510.

_____ *Şerhi Hadîs-i Erbaîn*(yz), Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi Bl., Nu. 569/1.

_____ *Zikir Risalesi*(yz), Manisa İl Hlk. Ktp., Zeynelzâde Kitaplığı, Nu. 81.

II. Arşiv Belgeleri:

BOA,(1133). İE.EV. 66/7122.

BOA. (1210. SB. 1/6)

BOA.(1133). AE.SAMD. III. 45/4491.

III. Telif ve Tetkik Eserler

AKGÜNDÜZ, Ahmed (2009). *Arşiv Belgeleri Işığında Somuncu Baba ve Neseb-i Âlisi*, İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yay.

ALŞAN, Mehmet Hakan (2012). *Anadolu Erenleri Melamet Hırkası*, İstanbul: Kurtuba Kitap.

BAŞER, Şahin (1995). *Ebu Hamîd Şeyh Hâmîd-i Velî Somuncu Baba*, İstanbul: Prestij Matbaacılık.

BAYRAMOĞLU, Fuat (1989). *Hacı Bayramı Velî, Yaşamı Soyu Vakfı, C. 1*, Ankara: Türk tarih Kurumu Basımevi.

BOZ, Erdoğan (2009). *Hakîkî Dîvanı Karşılaştırmalı Metin*, Aksaray: Aksaray Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay.

BURSALI, Mehmet Tahir Efendi (?). *Osmanlı Müellifleri*, Haz.: A. Fikri Yavuz- İsmail Özen, C.1, İstanbul: Meral Yay.

CÂMÎ Molla (2016). *Nefahâtü'l-ÜnsMinHadarâti'l-Kuds*, Tercüme ve Şerh: MahmudLâmîî Çelebi, Sad.: Abdulkadir Akçiçek, İstanbul:Huzur Yayınevi.

CEBECİOĞLU, Ethem (2008). *Hacı Bayrâm-ı Velî*, 6. Baskı, Ankara: TDV Yay.

CUNBUR, Müjgân (1994). *Somuncu Baba, Aksaray ve Cemaleddini Aksarayı Sempozyumu 1993*, İstanbul: Cemaleddin Aksarayı ve Hasan Şükrü Perek Hayra Hizmet Vakfı Yay.

ÇELEBİ Evliyâ, (2006). *Seyahatname*, 1. Kitap, C. 3, Haz.: Seyit Ali Kahraman- Yücel Dağlı, İstanbul: YKY Yay.

ÇORUH, Şinasi(?) *Emir Sultan*, İstanbul: Tercüman Gazetesi Yay.

DİKİCİ, Recep (2017). *Hamîd-i Velî (Somuncu Baba) Hacı Bayrâm-ı Velî Taceddîn-i Velî ve Evradları*, İstanbul: Akif Yay.

ENSÂRÎ, İbn Manzûr Ebû'l-Fadl Cemâluddîn Muhammed b. Mükrim b. Ali (1994). *Lisânu'l-Arab*, I-XV, Beyrut: Dâr-ı Sâdir.

ERÜNSAL, İsmail Erol (1995). “Somuncu Baba”, *Ekrem Hakkı Ayverdi Hatıra Kitabı*, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti.

_____ (2003). *XV XVI. Asır Bayrami Melamiliği'nin Kaynaklarından Abdurrahman El Askerî'nin Mür'atü'l-Işkî*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi.

_____ (2014). *Osmanlı Kültür Tarihinin Bilinmeyenleri*, İstanbul: Timaş Yay.

GÜMÜŞ, Kudret Sefa- GÜMÜŞ, Deniz (2017). *Yusuf Hakikî Baba'nın Muhabbetnâme Adlı eserinde Geçen Tasavvuf Ehlinin Giysi ve Eşyaları ile İlgili Kavramlar, I. Uluslar arası Aksaray Sempozyumu (27- 29 Ekim)*, Ed. M. Sami Yıldız vd., Aksaray: Aksaray Üniversitesi Somuncu Baba Tarih ve Kültür Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yay, ss. 445-460.

GÜNEŞ, Mustafa (2012). “Menâkıb-ı Akşemseddîn'de Somuncu Baba ve Hacı Bayrâm-ı Velî”, *Somuncu Baba ve Kültür Çevresi Uluslararası Bildiri Kitabı*, Ed.: Ali Çavuşoğlu, Aksaray: Aksaray Belediyesi Kültür Yay, s. 271-281.

HIZLI, Mefail (1987). Somuncu Baba, *Uludağ Ün. İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, S.2, C.2, ss. 263-271.

HOCA SADETTİN Efendi (1979). *Tâcü't- Tevârih*, Haz.: İsmet Parmaksızoğlu, C.2, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yay.

KUŞEYRÎ, Abdulkerim (2014). *er- Risâle (Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risâlesi)*, 7. Baskı, Haz.: Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergah Yay.

ÖNGÖREN, Reşat. (2013), “Zikir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 44, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay, ss. 409-412.

PARLADIR, Selahattin, “Dua”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 9, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay, ss. 530-535.

SÂMÎ, Şemseddîn (2012). *Kâmûs-ı Türkî*, 2. Baskı, Haz.: Raşit Gündoğdu vd., İstanbul: İdeal Kültür ve Yayıncılık.

SARI Abdullah Efendi (1967). *Semeratü'l-Fuad*, Çev.:Yakub Kenan Necf Zade, İstanbul: Neşriyat Yurdu.

SERİNSU, Ahmed Nedim (2017). “Somuncu Baba'nın Kelime-i Tevhid Zikri Risâlesi Hakkında”, *I. Uluslararası Aksaray Sempozyumu (2017)*, Ed.: Mehmet Sami Yıldız vd., Aksaray: Aksaray Üniversitesi Somuncu Baba Tarih ve Kültür Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayını, s. 1-31.

Somuncu Baba (2011). *Zikir Risâlesi*, Haz.: Mustafa Özcan, İstanbul: Pamuk Yayıncılık.

SUBAŞI, Muhsin İlyas (2012). “Somuncu Baba'nın Yetiştirdiği Ortam”, *Somuncu Baba Kültür Çevresi Uluslararası Sempozyum Bildiri Kitabı*, Ed.: Ali Çavuşoğlu, Aksaray Belediyesi Kültür Yay, ss. 73-78.

ŞAHİN, Haşim (2009). “Somuncu Baba”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 37, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., ss. 377-378.

_____ (2017). *Dervişler ve Sufî Çevreler*, 2. Baskı, İstanbul: Kitap Yayınevi.

Şeyh Hâmid-i Velî (1977). *Hadis-i Erbaîn (Tuhfetü'l-Ihvan), Kırk Seçme Hadis-i Şerif, Meali-İzahı*, Çev. M. Şeyhmus Alkoç, İstanbul.

_____ (1991). *Zikrin Tanımı Sebepleri, Kısımları ve Âdâbı*, trc.: İhsan Özkes, İstanbul: Gündoğdu Matbaası.

TAŞKÖPRÜLÜZÂDE İsmâuddin Ebu'l- Hayr Ahmed (2007). *Osmanlı Bilginleri eş-Şakâiku'n-Nu'mâniyye fî ulemâi'd- Devleti'l- Osmâniyye*, Çev. Muharrem Tan, İstanbul: İz Yay.

ULU, Mahmut (2015). *Şeyh Hâmid-i Velî Somuncu Baba Hayatı ve Eserleri*, Aksaray: Aksaray Valiliği Yay.

_____ (2020). *Şeyh Hâmid-i Velî Somuncu Baba Hayatı ve Eserleri*, Konya: Manolya Yay.

_____ (2021). IX/XV. Asır Osmanlı Toplumunda Halvetîlik ve Halvetîler, Doktora Tezi, Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi.

ULUDAĞ, Süleyman (2001). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Kabalcı Yay.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (?). Osmanlı Tarihi, Cilt I, 5. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

ÜNAL, İsmail Hakkı (1999). İslâm Kültüründe Kırk Hadis Geleneği ve Şeyh Hâmid-i Velî'nin Hadîs-i Erbaîn Şerhi, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XXXIX, ss. 137-146.

ÜŞENMEZ, Emek (2012). “Somuncu Baba ve Kur'an-ı Kerim Tercüme – Tefsir Meselesi”, *Somuncu Baba Kültür Çevresi Uluslararası Sempozyum Bildiri Kitabı*, Ed.: Ali Çavuşoğlu, Aksaray: Aksaray Belediyesi Kültür Yay., ss. 232-239.

VASSÂF Osmânzâde Hüseyin (2006). *Sefîne-i Evliyâ*, (I-V. Ciltler) Haz. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz, İstanbul: Kitabevi Yay.

YILDIRIM, Enbiya (2006). Hamîd -i Velî'nin Kırk Hadis Şerhi, *Diyarbakır: Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.2, C.VIII, ss. 137-166.

YILDIRIM, Selahattin (2000). *Osmanlı'da Kırk Hadis Çalışmaları*, İstanbul: Darulhadis Yay.

YILMAZ, Muammer (2012). *Osmanlı'nın Manevî Mimarları*, Ankara: Akçağ Yay.